

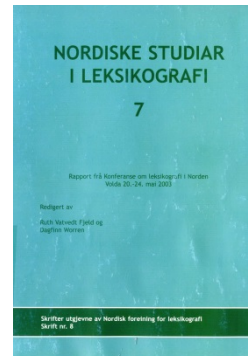
NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel: False friends som pop-up-funktion

Forfatter: Rita Lenstrup

Kilde: Nordiske Studier i Leksikografi 7, 2005, s. 244-251
Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden, Volda 20.-24. maj 2003

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive>

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Lenstrup, Rita

***False friends* som pop-up-funktion**

The following article presents an idea for an electronic functionality intended to eliminate the risk of the pitfall known as *false friends*. The functionality is to operate much like a spellchecker. It is to assist a translator or writer by tracing and signalling potential *false friends* in a text produced in a selected target language against the background of a selected source language. But the functionality shall also be able to signal in a source language text any latent risks of *false friends* in an intended translation into a selected target language. Even though this paper discusses an idea for an electronic functionality, it is merely a pilot study.

Om *false friends*

False Friends kaldes, ifølge Nordisk leksikografisk ordbok, *falske venner*. På dansk optræder betegnelsen *lumske ligheder*, der anvendes af Helge Schwarz i hans ordbog «False Friends – lumske ligheder – Dansk engelsk» og begrebet *lumske* anvendes også af danskeren Ingeborg Buhl i ordbogen «Lumske ord og vendinger». I denne artikel anvendes herefter udtrykket *false friends* (eller *FF*) fordi *false friends* er det udtryk der her er søgt på på internettet i et forsøg på at finde frem til elektroniske ordbøger der måtte have funktionaliteter til at gøre opmærksom på *false friends*.

Falske venner (false friends) defineres i Nordisk leksikografisk ordbok som

leksikalske enheder i to sprog som ikke er ekvivalente, men har så store grafiske eller fonetiske ligheder med hverandre og er semantisk og grammatisk parallelle i en slik grad at den ene blir tolket og brukt som ekvivalent til den andre av en fremmedspråksbruker

Andre forfattere som Hartmann & James (1998:56) og Gorbahn-Orme & Hausmann (1991:2882) definerer *false friends* tilsvarende.

For eksempel er det ganske naturligt for en dansker at tro at det engelske adverbium *eventually* må betyde det samme som det danske adverbium *eventuelt*, så meget mere som disse adverbier ofte optræder i ensartede omgivelser, men de er ikke ækvivalenter.

False friends kan typeinddeles i «*total false friends*» (sic) (Gorbahn-Orme & Hausmann 1991:2882f) som f.eks. det danske *sensibell*/engelske *sensible* og i «*partial false friends*» (sic) (ibid) som det danske transitive verbum at *tage (noget) med*, der kun kan oversættes med det engelske *take* når målet for transporten er uden for hvor såvel den talende som den lyttende befinder sig. *False friends* kan optræde som følge af «literal translation», hvor *postkasse* bliver til det uheldige engelske *postbox*, og de kan forekomme inden for et sprogområde, altså regionalt, f.eks. har det engelske *buzzard* (rovfuglen musvåge) i Midtengland en speciel betydning nemlig *gnier*. *FF* kan også forekomme internationalt hvor f.eks. *vest* er forskellige typer klædningsstykke i USA og i Storbritannien. *FF* kan optræde som resultat af *falske lån* (Szubert 99:11) som det danske *cotton coat*, der ikke er et leksem i engelsk.

Inden for et fagsprogligt område som økonomisk sprog kan f.eks. det dansk-engelske *FF*-par *eventuel/eventually* blive en omkostningsbelastende fejl hvis udtrykket

Vi er indstillet på eventuelt at betale regningen

oversættes til

We are prepared eventually to pay the bill,

der betyder at afsenderen er parat til i sidste instans at betale regningen, altså noget ganske andet end det forbehold der ligger i den danske kildetekst i kraft af *eventuelt*. Og der kan sikkert opstå forvirring hvis det danske *entreprenør* oversættes til det engelske *entrepreneur*, der betyder *iværksætter*, eller hvis det danske *fællestillidsmand* oversættes til det engelske *confidence man*, der betyder *bondefanger/svindler* og altså er en person man netop ikke skal have tillid til.

Fagspecifikke *false friends* læres hurtigt af folk der opererer inden for eksempelvis den økonomiske verden og indgår utvivlsomt også i de fleste kurser i økonomisk fremmedsprog, så deres skadevirkning er nok begrænset. Problemet er større når en *false friend* er helt uforudset, hvad der åbenbart forekommer i international markedsføring. Et eksempel herpå var da en irsk virksomhed markedsførte sin whiskylikør Irish Mist, i Tyskland, og undlod at ændre navnet, der på tysk betyder *irsk gødning* (se netadressen i bibliografien under Library) og på svensk: *irsk dynge* eller *gødsel*. (Oversættelsen fundet på den svenske netordbog for indvandrerskolebørn i Sverige (netadressen i bibliografien under Skolverket)).

Om *false friends*-ordbøger

En *FF*-ordbog er en genvej til at få indblik i særlige oversættelsesfælder og til at undgå nogle lurende farer, men den er en besværlig genvej. For enten skal man have sat sig ind i dens lemmaliste, altså vide, eller i det mindste ane hvilke ord der kan give *FF*-problemer, for overhovedet at få den tanke at slå dem op, og så behøver det jo dybest set ikke være i en *FF*-ordbog. Altså lemmalisten i en *FF*-ordbog skal være en slags passiv viden hos brugeren, ord der får en *FF*-klokke til at ringe. Eller oversætteren, i hvert fald den mindre rutinerede, skal tjekke al oversættelse ud over det mest banale.

En *FF*-ordbog repræsenterer et ganske lille uddrag af en almindelig tosprogsordbog. Eksempelvis udgør bogstavet *e* 37 lemmaer i Schwarz's False Friends-ordbog, hvoraf endda kun de 27 figurerer som danske lemmaer i listen med begyndelsesbogstavet *e* på 493 lemmaer i Politiken's Engelsk-Dansk/Dansk-Engelsk (tilsammen 45.000 opslagsord) for brugere på mellemniveau. Denne ordbog fortjener iøvrigt ros for sin tydelige fremhævelse af *false friends*, dog gælder det for bogstavet *e* kun lemmaerne *effektiv*, *engagement* og *eventuel* ud af de 27 potentielle.

Ordbøger over *false friends* medregnes i Nordisk leksikografisk ordbok til den type ordbøger som Nordisk leksikografisk ordbok kalder *læseordbøger* (reading dictionaries), og hører til i den undergruppe der ifølge ordbogen «kan bruges til innlæring». Hos Gorbahn-Orme & Hausmann regnes de ligeledes til *learning dictionaries* (1991:2888).

Men problemet med de besværlige *false friends* må kunne afhjælpes mere effektivt med en tjekker i en elektronisk ordbog, og her er det kun opfindsomheden der sætter grænser. I virkelighedens verden er spørgsmålet imidlertid om nogen allerede har udviklet en sådan funktionalitet.

Idealkrav(-ene) til en elektronisk tjekker af *false friends*

Gorbahn-Orme & Hausmann diskuterer hvad der generelt skal med og eventuelt ikke med i en *FF*-ordbog (1991, 2883f). De opererer med to hovedtyper af *FF*-ordbøger:

- a) ordbøger der har mest muligt med
- b) ordbøger der sigter på systematisk indlæring («learning»)

Skal man forestille sig en elektronisk *FF*-ordbog som et aktivt hjælpemiddel til oversættelse og formulering, så må det vel være en type der medtager mest mulig information, der skal satses på, og hvor brugeren ligefrem kan vælge mellem typer af *false friends* (ibid 2882f) som dem der opstår på grund af «literal translation» hvor *postkasse* bliver til det engelske *postbox*, eller opstår inden for et fagsprogligt område, eller «total *false friends*» (ibid:2882).

Idealfordringen til en elektronisk *FF*-funktionalitet må være en pop-up-funktion der i lighed med stavekontrol markerer det man skal tage sig i agt for. Den information den elektroniske ordbog derpå skal give adgang til, skal anskueliggøre hvorfor der er risiko for en *false friend*, som det f.eks. gøres i nogle tilfælde (uden en pop-up-funktionalitet) i Politikens ordbog f.eks. ved lemmaet *effektiv* (2002), altså anskueliggøre at der er tale om en «data type» som er «problematic» og som der derfor skal tages højde for i den bilinguale ordbogs organisation (Atkins 2002:3ff). Samtidig skal funktionaliteten give brugeren mulighed for at vælge en adækvat ækvivalent.

Brugeren skal kunne til- og frakoble funktionaliteten, der ikke må «overwhelm its user» (ibid 2002:11) og den skal kunne fungere på såvel kilde- som måltekst. I en kilde-tekst skal funktionaliteten markere ord og vendinger der kan give *false friends* på et angivet målsprog. I målsprogsteksten skal funktionaliteten kunne markere de ord og vendinger der kan være et resultat af *false friends* i relation til et angivet kildesprog. Skriver brugeren direkte på et fremmedsprog, angives modersmålet som kildesprog hvis brugeren ønsker et tjek for *false friends*.

Det kan også tænkes at en bruger skriver på et fremmedsprog som ikke er brugerens første fremmedsprog, f.eks. kan en dansker med ekspertise i fransk tænkes at skulle skrive et indlæg på engelsk, og vil derfor måske være i fare for at begå *false friends* som typisk begås af franskmænd når de skal udtrykke sig på engelsk. Der findes ifølge nettet og bibliografier mange *FF*-publikationer mellem fransk og engelsk, f.eks. bibliografien hos Gorbahn-Orme & Hausmann (1991:2885ff) og en netadresse med en bibliografi på 51 sider (i bibliografien under Lipczuk). En sådan multiproglig bruger bør kunne få tjekket sin engelske tekst for potentielle *false friends* ved blot at angive fransk eller andre sprog som kildesprog.

Tjekkeren skal kunne kobles fra for specifikke *false friends* som forekommer den aktuelle bruger banale eller som brugeren hen ad vejen måtte ønske at blive fri for at blive var-

skoet om igen og igen, eller for *false friends* der tilhører specifikke fagsprog. *False friends* som er koblet fra, skal kunne ses i en liste, i en *historik*, som det f.eks. findes for opslag i den elektroniske udgave af Politikens ordbog (2002), og kunne gentilkobles efter ønske. Endelig skal brugeren naturligvis selv kunne tilføje noter og egne fund af *false friends* til funktionaliteten.

Elektroniske FF-ordbøger via internettet

I forsøget på at finde elektroniske ordbøger med pop-up-funktionaliteter for *false friends* er der lagt ud med at søge på internettet via Google med det helt banale spørgsmål: «false friends dictionary» som gav så mange hits, 121,000, at der er forsøgt med mere specifik søgning, en problematik der foreslås en interessant løsning på af Almind & Bergenholtz (1998:209f), som dog imidlertid ikke er taget op her. For at kunne stille spørgsmål der kan indfange hits i stil med de pop-up-funktionaliteter som stavekontrollfunktionaliteter tilbyder, har jeg konsulteret sprogteknologer ved CBS (Handelshøjskolen i København) der har ydet forskellige forslag, således at følgende spørgsmål er stillet: «false friends quick find», «false friends checker», «false friends pop up» og varianter med integrering af «online» og «cd-rom». Men billedet er forblevet broget og uoverskueligt, og det forekommer at uden søgeordet «dictionary» er der overvældende mange irrelevante hits, og her fokuseres derfor på søgningen med «false friends dictionary».

I nedenstående opstilling ses resultatet af et simpelt tjek af de første 50 hits. Dog er hits der umiddelbart kunne ses at være irrelevante, f.eks. fordi de vedrørte religiøse temaer, homoseksuel relaterede temaer eller kampen mod cigaretreklamer, sorteret fra. Hits som enten handler om *false friends* i papirordbøger eller elektroniske ordbøger uden pop-up-funktion, altså særskilte FF-lemmalister, f.eks. som leksikalske sæt (Wakeley & Béjoint 2002:61) indgår i opstillingen, da sådanne ordlister vil kunne være til nytte ved fremstilling af pop-up-FF-liste. FF-relateret litteratur er medtaget af samme årsag. Hits med ordbøger der ikke specifikt angiver at have identificerbare eller særskilte FF-lemmalister, men som viser sig blot at nævne *false friends* som en slags reklame på lige fod med lydskrift, definitioner og stærke verber, indgår ikke. Endvidere er hits hvor præsentationsproget ikke er dansk, svensk, norsk, engelsk, fransk eller tysk, sorteret fra da de antages at falde uden for de fleste skandinaviske leksikografers sprogkompetence. Der er således blandt de første 50 hits, nedenstående 16 bonus-hits der har rimelig berøring med emnet *false friends*.

1 http://www.sciencemanager.com/Science_links.htm

Links til ordbøger og «resources» herunder til «English as a Second Language (ESL)» der omfatter links til lister med *false friends*.

2 <http://french.about.com/library/fauxamis/blfauxam.htm?once=true&>

Laura K. Lawless: En liste over French English False Cognates hvortil der angiveligt føjes 5 «false cognates», hvoriblandt også «semi false cognates», hver uge (3 sider).

3 <http://www.serve.com/shea/cognates.htm>

Oversigt over «German and English cognate spelling patterns» og en kort gennemgang af 7 typer cognates efter princippet: ser ens ud – betyder det samme, ser næsten ens ud .. til ...

ser næsten ens ud – betyder aldrig det samme. Derpå en mere lingvistisk teoretisk baseret præsentation af 5 kategorier der repræsenterer en «scale of relative cognitiveness» (6 sider).

4 <http://www.angelfire.com/fl/espanglishtips/>

«Tips for Spanish Speakers who are Learning English». Eksempler på «false cognates» + øvelser (8 sider).

5 <http://www.miguelmillop.com/glos/index.php>

«Suggest a false friend». Et redskab for spaniere der vil udtrykke sig på engelsk, hvor et engelsk ord kan indtastes, f.eks. *avocado* og søgefunktionen giver resultatet: Aquacate. (The Spanish word abogado is the equivalent for the English: lawyer) (1 side)

6 <http://esl.about.com/cs/falsefriends/>

Links til andre sites vedr. FF, herunder ovennævnte nr 2

7 <http://german.miningco/library/blfalsef.htm>

«An annotated German – English Glossary of Common False Cognates and Misleading Expressions» redigeret af Hyde Flippo, og opfordring til at indsende FF eksempler og til at stille spørgsmål (7 sider)

8 <http://www.cs.tut.fi/~jkorpela/suomi/false-friends.html>

2 små lister med «'False friends' in English and Finnish» foranlediget af en henvendelse om eksempler (3 sider)

9 <http://www.macmillandictionary.com/MED-Magazine>

«The monthly websine [sic] of the Macmillan English Dictionary. Issue 4. January 2003». Artikel: False Friends and the Varieties of English (regional and international false friends) (6 sider)

10 <http://www.spanish.about.com/library/weekly/aa101899.htm>

A-Z liste med spanske FF for engelsktalende og forklaringer på engelsk (5 sider)

11 http://www.uni-bonn.de/~dbuncic/fauxamis/start_un.htm

«Falsche Freunde der Slavisten» Her kan vælges mellem 105 FF-lister over slaviske sprogpar, og der tilbydes udvidelse med «new languages whenever you wish». Endvidere «semasiological maps» og bibliography om FF. (1 side)

12 <http://www.issco.unige.ch/ewg95/node196.html>

«Testing on the UBS corpora» (Union Bank of Switzerland). UBS udgiver en månedlig international bulletin der tjekkes for sprogfejl med gram.tjekker og det fører angiveligt til en del «false flagging» (el. overflagging), en stor kilde til irritation.

En artikel der oplyser om at «False friends and homonyms are also a great source of overflagging» når der anvendes grammatiktjekker, f.eks. på UBS's månedlige internationale bulletin. Med «overflagging» menes at tjekkeren opfatter ting som potentielle fejl uden at de er det.

Et projekt med elektronisk tjekker for *false friends*

Nummer 13 på listen er det eneste rigtig interessante fund blandt de 50 første og indgår derfor også i bibliografien til nærværende artikel. Her præsenterer en tysk ph.d.-studerende, Daniel Nader (2002), et projekt om «Software zur Stil- und Grammatikprüfung für englische Texte». På siderne 12-14 skitserer han forslag til software der kan håndtere *false friends* mellem tysk og engelsk, begge veje. Inddragelsen af *false friends* har Nader forpligtet sig til fordi han indlemmer «semantische Prüfung von Wörtern für Benutzer, für die English eine Fremdsprache ist» (ibid:2).

Med hensyn til omfanget af FF-lemmalisten i sit projekt siger Nader at «Wünschenswert wäre ein umfangreicher annotierter Fehler-Korpus für die englische Sprache, der jedoch nicht zu existieren scheint.» (ibid:5). Men for det aktuelle projekt begrænser han FF-listen til ca 80 lemmaer og siger forsigtigt at «Die für dieses Projekt zusammengestellte Liste von False Friends soll nicht unbedingt vollständig, aber doch für den täglichen Einsatz nützlich sein», og henviser til forskellige kilder ifølge hvilke der forekommer 100-200 almensproglige FF-ordpar mellem engelsk og tysk (ibid:12). Sammenholdt med Schwarz's ordbog over dansk-engelske *False Friends*, der i forordet understreger at den ikke indeholder specifikke fagsproglige termer (1993), men dog alligevel indeholder anslået 1650 danske FF-lemmaer (min optælling), må Nader's liste betragtes som en ad hoc-liste til hans projekt.

Men hensyn til funktionaliteten siger Nader at den skal fungere som andre tekstbehandlingsfunktionaliteter der optræder på markedet (ibid:2), og her antages at der dermed menes som en pop-up-funktion. Nader siger nemlig at «Die Software sucht im Text nach Übereinstimmungen mit den Regeln und gibt in einem solchen Fall eine Warnung an den Benutzer aus» (ibid:9). At funktionaliteten skal kunne kobles til og fra, eventuelt kun for enkelte lemmaers vedkommende, tyder følgende bemærkning om den specifikke FF-funktionalitet som semantisk prøve på: «Dazu soll eine Liste mit False Friends definiert werden, deren Warnungen einzeln ein- und ausgeschaltet werden können» (ibid:2).

Med hensyn til brugere skriver Nader ikke præcist hvem han har i tankerne i sit projekt, men i forbindelse med FF-funktionalitetens struktur siger han om den at «Sie sollte beliebig viele Sprachen unterstützen» (ibid:2), altså vel repræsentere et antal sprogpar og dermed en række sprog, men ikke noget nærmere om brugerniveau. Med hensyn til at anskueliggøre for brugeren hvor der kan foreligge et FF-problem, siger Nader dog generelt om «Warnungen» at «Fehlermeldungen und Hinweise sollen für den Benutzer ausreichend sein, um die Probleme selber zu beheben» (ibid:3).

Om det er problemtyper som *partial false friends*, Nader her har i tankerne, og om det er derfor han anbefaler at der skal være tilstrækkelig information til at brugeren selv kan tage stilling, fremgår ikke af hans projektbeskrivelse, men det giver god mening i en elektronisk ordbog med tjekker, en aktiv ordbog (Kromann 1991, Svensén:193).

Med hensyn til muligheden for frit valg af sammenkobling af sprog, er dette åbenbart et væsentligt mål for Nader idet han siger at for overhovedet at starte «muss dem System die sprache des Textes und die Muttersprache des Schreibers über Optionen mitgeteilt werden» (ibid:13). Men med hensyn til historik eller mulighed for at bruger selv kan tilføje noter eller nye *false friends* er der ingen betragtninger hos Nader.

Konklusion

Det er hermed klart at elektroniske tjekkere med pop-up funktion og andre tilknyttede faciliteter til løsning af problemet med at afdække *false friends* er på vej. Og forhåbentlig kan dette pilotstudie bidrage til at danne afsæt for videre arbejde, og her tænkes især på projektforslag til sprogteknologistuderende, måske i samarbejde med forlag.

Ordbøger:

- Dictionary of Lexicography* 1998: R.R.K.Hartmann & Gregory James. Routledge
False Friends – Lumske Ligheder – Dansk – engelsk 1993. Helge Schwarz, 2. udg. Samfundslitteratur, København
Nordisk leksikografisk ordbok 1997: Henning Bergenholtz, Ilse Cantell, Ruth Vatvedt Fjeld, Dag Gundersen, Jón Hilmar Jónsson, Bo Svensén. *Skrift nr. 4*, Nordisk forening for leksikografi
 Lumske ord og vendinger – engelsk 1977, Ingeborg Buhl: 4. udgave. Gyldendal
Politikens Engelsk-Dansk, Dansk-Engelsk 2002. Politikens Ordbøger. Politiken, København
 Skolverket 2003: *Svensk-engelskt lexicon för invandrarundervisning*. Skoldatanätet. <http://www-lexikon.nada.kth.se/skolverket/swe-eng.shtml>

Litteratur

- Almind, Richard & Henning Bergenholtz 1998: «Integreret cd-rom- og internet-koncept til elektronisk referenceværk». In: Anna Garde/Pia Jarvad/K.T. Thomsen (red.): *Elefant – se også myg. Festskrift til Jens Axelsen*, Gyldendal
 Aktins, B.T. S. 2002: «Bilingual dictionaries – Past, Present and Future» In: Marie-Hélène Corréard (red.): *Lexicography and Natural Language Processing – A Festschrift in Honour of B.T. S. Aktins*, Euralex
 Gorbahn-Orme, Adeline & Franz Josef Hausmann 1998: «The Dictionary of False Friends» In: F.J. Hausmann/O. Reichmann/H.E. Wiegang/L. Zgusta (red.): *Wörterbücher/Dictionaries/Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, Band 5.3*. Berlin-New York, 2882-2888
 Kromann, Hans-Peder, Theis Riiber, Poul Rosbach 1991: «Theory of Bilingual and Multilingual Lexicography» In: F.J. Hausmann/O. Reichmann/H.E. Wiegang/L. Zgusta (red.): *Wörterbücher/Dictionaries/Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, Band 5.3*. Berlin-New York, 2711-1728
 Library: http://www.library.ubc.ca/patscan/funny_trade.html
 Lipczuk, Ryszard 2000: <http://www.google.dk/search?hl=da&q=on-line+hypertext+bibliography+false+friends&btnG=Google-s%C3%B8gning&meta=>
 Nader, Daniel 2003: «Entwicklung einer Software zur Stil- und Grammatikprüfung für englische Texte». [http://www.danielnaber.de/languageool/html/\(28 sider inkl. bibliografi\) maj 2003](http://www.danielnaber.de/languageool/html/(28%20sider%20inkl.%20bibliografi)%20maj%202003)
 Svensén, Bo 1993: »*Practical Lexicography, Principles and Methods of Dictionary-Making*«. Oxford University Press

Szubert, Andzrej 1999: «Falske Lån». I: *Mål og Mæle 2*. København
Uni-bon: <http://www.uni-bonn.de/~dbuncic/ffbib/>. (51 sider)

Wakeley, Richard & Henri Béjoint 2002: «Word Groups in Bilingual Dictionaries: OHD and After». In: Marie-Hélène Corréard (red.): *Lexicography and Natural Language Processing – A Festschrift in Honour of B.T. S. Atkins*, Euralex